

<https://helda.helsinki.fi>

Neuvostovaltaa vastaan : Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvulla

Reuter, Anni Maria

2019

Reuter , A M 2019 , Neuvostovaltaa vastaan : Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvulla . julkaisussa O Autti & V-P Lehtola (toim) , Hiljainen vastarinta : Silent resistance . Tampereen yliopistopaino , Tampere , Sivut 131-162 . <
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-000-7> >

<http://hdl.handle.net/10138/328516>

cc_by_nc_nd
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Neuvostovaltaa vastaan Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvulla

Anni Reuter

1930-LUVUN NEUVOSTOLIITOSSA maatalous kollektivisoitiin väkivaltaisesti, luterilainen kirkko hävitettiin ja inkerinsuomalaisia karkotettiin, vangittiin sekä surmattiin. Suomalaisuudesta, kristinuskosta ja talonpoikaisuudesta tuli monella tapaa vastakulttuuria, jota neuvostovalta mitätöi, pilkkasi, tuomitsi ja tuhosi. Monien inkerinsuomalaisten vastarinta ilmeni poliittista terroria, maatalouden kollektivisointia ja kirkon tuhoa vastaan. Vastarinta tapahtui useimmiten hiljaisuudessa tai julkisuudelta salaa, sillä Stalinin ajan diktatuurissa pelko paljastumisesta ja ankarasta rangaistuksesta olivat aiheellisia.

Hiljainen vastarinta totalitaristisissa oloissa

1930-luvun Neuvostoliiton tutkimuksessa inkerinsuomalaisten on osoitettu olleen Stalinin vainojen uhreja¹ ja ”kärsimyshistorian” koki-joita, minkä vuoksi heitä on kuvattu hiljaisiksi kärsijöiksi². Harvoissa tutkimuksissa on noussut esiin inkerinsuomalaisten neuvostovallan vastainen vastarinta 1930-luvulla, tosin poikkeuksena mainittakoon kristittyjen inkerinsuomalaisten lainvastainen maanalainen toiminta.³ Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa neuvostovaltaa vastaan stalinistisen terrorin leimaamalla 1930-luvulla ei ole aiemmin tutkittu.

Inkeri oli vaikeasti hallittava rajamaa jo Ruotsin vallan aikana, jolloin hallinto ei saanut kuriin talonpoikia, jotka liikkuiivat rajan yli ja käyttivät sitä hyväkseen.⁴ Venäjän valloitettua Inkerin inkerinsuomalaisista tuli maaorjia, ja vasta maaorjuuden lakkauttaminen jälkeen (vuonna 1861) maalaisväestön varallisuus lähti kasvuun sekä erilaiset suomalaiskansalliset, kulttuuriset ja poliittiset pyrkimykset nostivat päätään Inkerissä. Kulttuuriautonomian vaatimus voimistui inkerinsuomalaisten keskuudessa vuoden 1917 helmikuun vallankumouksen jälkeen Inkerin tultua osaksi Neuvostoliittoa ja johti kapinointiin ja itsenäisyyttä tavoitelleeseen kansannousuun, joka kuitenkin epäonnistui.⁵

Inkerinsuomalaisuutta luonnehti 1920-luvulla ja vielä 1930-luvun alussa itsenäinen pienviljelys, suomen kielen puhuminen ja korkea lukutaito verrattuna muihin tuon ajan pienviljelijöihin Neuvostoliitossa.⁶ Inkerinsuomalaiset olivat pääasiassa luterilaisia, mutta Inkerin kirkko sai 1920-luvulla vapaakirkollisista liikkeistä vahvan kilpailijan samaan aikaan, kun uskonnonvastaisuus kasvoi maassa.⁷ Inkerinsuomalaiset asuivat valtaosin maaseudulla 1930-luvun monietnisessä Leningradin ympäristössä, jossa suomalaiset muodostivat toiseksi suurimman etni-

¹ Esim. Gildi 2007; Lahti-Argutina 2001.

² Miettinen 2004.

³ Kazmina & Shlygina 2002; Myllyniemi 2015; Suni 2000.

⁴ Kepsu 2017.

⁵ Esim. Suni 1995.

⁶ Esim. Matley 1979; Suni 1995.

⁷ Myllyniemi 2015.

sen ryhmän venäläisten jälkeen.⁸ Inkerin johtoasemiin nousi Suomen sisällissodan hävinneitä punapakolaisia, jotka ”tekivät ristiretkiä” – heidän itsensä käyttämän ilmaisun mukaan – inkeriläiskyliin. He pysäyttivät inkeriläisten sosialistien alulle panemat uudistukset, ottivat Inkerin sivistyselämän johtajuuden, tekivät propagandaa maaseudulla maatalouden kollektivisoimiseksi, toimivat muun muassa pappien ilmiantajina, avustivat vangitsemisissa sekä ahdistelivat inkerinsuomalaisia luterilaisia ja ”kulakkeja”.⁹

Vuodesta 1930 lähtien inkerinsuomalaisiin kohdistettiin massaterroria Neuvostoliitossa. Vuosikymmenen alussa terrori liittyi maatalouden kollektivisointiin Leningradin monietnisen alueella ja vaikutti suomalaisten lisäksi muihinkin etnisiin ryhmiin koko Neuvostoliitossa. Valtaosa Neuvostoliiton maalaisväestöstä vastusti kollektivisointia, jonka monet talonpojat tulkitsivat ”maaorjuuden paluuksi”.¹⁰ Kulakeiksi luokiteltujen talonpoikien syrjintä, omaisuuden takavarikointi ja karkotukset kaukasiin Neuvostoliiton kolkkiin ajoittuivat 1930-luvun alkuun.¹¹

Kommunistinen hallinto hyökkäsi paitsi itsenäisiä maanviljelijöitä myös vanhaa sivistyneistöä sekä uskonnollista johtoa vastaan koko Neuvostoliitossa. Ankara uskonnon vaino kohdistui kaikkiin kirkkokuntiin 1930-luvulla. Inkerin luterilaisen kirkon työntekijöitä vangittiin, lähetettiin pakkotyöhön, karkotettiin ja teloitettiin. Viimeiset jumalanpalvelukset pidettiin Inkerin kirkoissa usein naissaarnaajien voimin ennen kuin kirkot suljettiin ja muutettiin klubeiksi, voimistelusalaisiksi, varastoiksi tms.¹² Vuonna 1937 Inkerin kouluissa kiellettiin suomenkielinen opetus, ja venäjän kielestä tuli pakollinen aine kaikissa Neuvostoliiton kouluissa vuonna 1938. Suomalaiset kyläneuvostot, kulttuurilaitokset ja suomenkieliset lehdet lakkautettiin.¹³

⁸ Davies 1997 mukaan. Vuoden 1926 väestötietojen mukaan Leningradin alueen suomalaisia oli noin 132 000 henkeä.

⁹ Esim. Suni 1995; Myllyniemi 2015, 218–220; Jääskeläinen 1982.

¹⁰ Fitzpatrick 1996.

¹¹ Esim. Kazmina & Shlygina 2002; Suni 1992; Nevalainen 1992.

¹² Esim. Myllyniemi 2015.

¹³ Esim. Jääskeläinen 1982.

Inkerinsuomalaisiin kohdistettiin terroria ja pakkokeinoja, joita luonnehditaan nykykielellä sellaisilla termeillä kuin ”kansanmurha”¹⁴ ja ”etninen puhdistus”¹⁵. ”Etninen puhdistus” ilmeni kokonaisten suomalaiskylien väestön karkottamisina Neuvostoliiton rajaseudulta vuodesta 1935 lähtien, joukkovangitsemisina sekä teloituksina erityisesti vuosina 1937 ja 1938. Neuvostojohdosta käsitettiin suomalaiset epäluotettaviksi, koska heillä oli läheiset kulttuuriset ja historialliset siteet Suomeen, minkä lisäksi heitä pidettiin mahdollisina läntisten hallitusten aseina Neuvostoliittoa vastaan. Myös monet muut etniset ryhmät, erityisesti diasporassa elävät vähemmistöt Neuvostoliiton raja-alueilla, joutuivat vainon kohteiksi.¹⁶

Venäläinen emigranttirunoilija Alexander Galitš ehdotti Ranskassa vuonna 1974, että Neuvostoliiton vastarintaliikettä tulisi kuvata käsitteellä ”hiljainen vastarinta” (*silent résistance*). Tätä hän perusteli sillä, että sadattuhannet ihmiset tukivat hiljaisesti julkisuudessa tai puolijulkisuudessa esiintyneitä toisinajattelijoita, joiden toiminta ilman hiljaisen massan tukea olisi ollut mahdotonta.¹⁷

James C. Scott toi hiljaisen vastarinnan käsitteen tutkimuksen piiriin termillä ”arkipäivän vastarinta” (*everyday resistance*). Se käsitti päivittäisiin rutiinitoimiin liittyvän vastarinnan, joka on yleistä totalitaristisissa oloissa, joissa avoin vastarinta, kuten mielenosoitukset ovat mahdottomia tai vaarallisia järjestää.¹⁸ Alistetut ryhmät ottavat Scottin mukaan käyttöönsä totalitaristisissa oloissa piilotettuja vastarinnan muotoja, jotka jäävät usein huomaamatta valtaapitäviltä. Alistetut ryhmät kritisoiivat vallanpitäjiä kätkeytyksi ”takahuoneissa” julkisuudelta piilossa. He käyttävät kielellisiä keinoja, kuten huhuja, juoruja, kielikepposia, metaforia, kansantarinoita, rituaaleja ja anonyymisyyttä, jotka pitivät yllä alistettujen ihmisten omanarvontuntoa ja rohkeutta, mutta piilottavat vastarinnan.¹⁹ Scottin tutkimuksia on kuitenkin kritisoitu ”kulttuurin ohentamisesta”, koska hän ohitti muun muassa us-

¹⁴ Gildi 2007.

¹⁵ Martin 1998.

¹⁶ Martin 1998.

¹⁷ Kozlov 2011, 25.

¹⁸ Scott 1985.

¹⁹ Scott (1990) kirjoitti julkisista ja piilotetuista käsitteistä (public and hidden transcripts).

konnon merkityksen vastarinnassa.²⁰ Arkipäivän vastarintaa esiintyy periaatteessa myös demokraattisissa valtioissa, esimerkiksi niiden totalitaarisissa laitoksissa (kuten vankiloissa)²¹ ja vastakulttuureissa, kuten punaisten keskuudessa sisällissodan jälkeisessä Suomessa²².

Tarkastelen tässä artikkelissa inkerinsuomalaisten 1930-luvun hiljaista vastarintaa, neuvostovallan vastustamista ja kyseenalaistamista²³. Vastarinnan hiljaisuudella tarkoitan piilotettua, ei-julkista vastustamista. Inkerinsuomalaisilla vastarinnan piilottamisen pyrkimyksenä oli mitä ilmeisimmin pysytellä rangaistustoimien ja kielteisten seuraamusten ulottumattomissa. Vastarinnasta kiinnijäämisen riski oli suuri Neuvostoliitossa 1930-luvulla, ja sitä seurannut rangaistus oli usein ankara, vapauden tai jopa hengen menetys, erityisesti terrorin vuosina 1937 ja 1938, jolloin myös täysin viattomia, passiivisia ja kommunismia tukeneita ihmisiä vangittiin ja teloitettiin. Totalitarismiin pyrkinyt valtio ponnisteli kohti poliittisen, sosiaalisen ja henkisen elämän valvontaa. Valtaapitävät käsittivät luovuuden ilmaisu, jopa runouden ja vitsit, vaarallisina, ja niistäkin saattoi seurata rangaistus.²⁴

Tämän artikkelin tarkoituksena on vastata kirjeitä, runoja ja muistitietoa analysoimalla seuraaviin tutkimuskysymyksiin: mitä vastaan inkerinsuomalaisten vastarinta kohdistui? Minkälaista heidän hiljainen vastarintansa oli 1930-luvun Neuvostoliitossa?

Kirjeitä ja muistitietoa vallasta ja vastarinnasta

Selvittääkseni inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa tarkastelen kertomuksia vastarinnasta ja niistä neuvostovallan muodoista, joita vastaan hiljainen vastarinta kohdistui. Käytän aineistona inkerinsuomalaisten 1930-luvun kirjeenvaihtoa Stalinin Neuvostoliitosta, aikaisten runoja ja myöhempää muistitietoa.

²⁰ Ortner 1995.

²¹ Goffman 1969.

²² Peltonen 1996.

²³ Mogliani & Rochat (1995, 112) määrittelivät vastarinnan ”vastustamiseksi ja kyseenalaistamiseksi”.

²⁴ Passerini 1987, 7–8.

Tutkin aikalaiskirjeiden²⁵ ja runojen avulla aikalaisten ajatusmaailmaa ja hiljaista vastarintaa. Kirjeet ja runot ovat Inkerissä, karkotuspai-koissa ja vankiloissa kirjoitettuja. Keskityn tässä artikkelissa Inkerin ta-pahtumiin. Kirjeenvaihto näyttää tyrehtyneen terrorin huippuvuosiin tai talvisotaan tultaessa. Viimeinen suomalaisarkistoista ja -lähteistä löytämäni kirje on päivätty joulukuulle 1938²⁶. Käyttämäni muisti-tietoaaineistot koostuivat arkistoista kokoamistani²⁷ ja itse tekemistäni inkerinsuomalaisten elämäkerrallisista haastatteluista (yhteensä 25) pääosin 1990-luvulta²⁸ sekä elämäkerrallisista kirjoista. Omaelämäker-ralliset kertomukset luovat mahdollisuuksia ”vastapuheelle” ja ”tottele-mattomille toimijoille”²⁹. Tämän mahdollisuuden inkerinsuomalaiset usein käyttivät ja rikkoivat hiljaisuuden inkerinsuomalaisten historian pitkään vaietuista kipukohdista omakohtaisten kokemuksien avulla. Vaikka 1930-luvulla kirjoitettujen kirjeiden ja pääasiassa 1990-luvulla kerättyjen haastattelujen välillä on pitkä aika, ne kertovat paljolti sa-moista hiljaisen vastarinnan keinoista sekä syistä, miksi vastarinnan katsottiin olleen tarpeellista.

Kommunistisen ajatusmaailman omaksuneita inkerinsuomalaisia ei ole mukana kirjeiden kirjoittajissa. Kyse saattaa olla inkerinsuoma-laisen enemmistön kielteisestä asennoitumisesta maatalouden kollekti-visointiin, vainoihin ja kommunismiin 1930-luvulla. Aineisto voi olla valikoitunut ja luoda kuvan aktiivisemmasta vastarinnasta kuin mistä keskimäärin Inkerissä oli kyse. Valikoitumiseen viittasi se, että moni kirjeen kirjoittaja asui lähellä Leningradia, esimerkiksi vastarinnan keskuksiksi mainitussa Keltossa³⁰. Aineiston mahdollisen valikoitumi-sen takia analysoin myös kahta kommunistisen koulutuksen saaneen inkerinsuomalaisen elämäkertaa. Niissäkin päähenkilö joutui kom-

²⁵ Analysoin kolmea kirjekokoelmaa: 1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkiston Inkeri-kokoelmaa, 2. SKS:n arkiston A. Reuterin arkiston kirjeitä sekä 3. kirjeitä kirjassa Inkerin suomalaiset GPU:n kynsissä – karkoitettujen kirjeitä (Kurko 1943). Kirjeitä on yhteensä 170. Tässä artikkelissa käsittelen lähinnä Inkeristä lähe-tettyjä kirjeitä.

²⁶ Kirje ”Venäjältä” 8.12.1938 (Kurko 1943, 79).

²⁷ Haastattelut kokosin SKS:n, Turun ja Itä-Suomen (Joensuu) yliopistojen arkis-toista.

²⁸ A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

²⁹ Tamboukou 2015, 70.

³⁰ Jääskeläinen 1982.

munistisesta koulutuksesta ja urasta huolimatta sortotoimenpiteiden uhriksi suomalaisen taustansa takia.³¹ Muistitietokin sisälsi ainoastaan muutamia kolhooseihin ja kommunismiin myönteisesti suhtautuneita haastateltavia. Neuvostoliiton kaatuminen, sen ideologisen pohjan sortuminen ja Stalinin ajan terrorin esille tuominen on saattanut hiljentää joitakin sosialismiin uskoneita inkerinsuomalaisia tai muuttaa heidän näkemyksiään kriittisemmiksi neuvostoaikaa kohtaan.

Analysoin kertomuksia (*narrative*) ja kielellisiä ilmauksia (*discourse*) vallasta ja vastarinnasta genealogisen lähestymistavan avulla.³² Tämä tarkoitti tutkimuksessani arkistotyöskentelyä sekä erilaisten lähteiden ja aineistojen tarkastelua suhteessa valtaan ja kertomuksiin vastarinnasta. Kertomusten analyysi tapahtui kolmella eri tasolla: sisällön, muodon ja historiallisen kontekstin. Genealoginen analyysi pysyttelee analyysin pintatasolla. Etsin aineistosta kertomuksia vastarinnasta ja siihen liittyviä kielellisiä keinoja, minkä lisäksi etsin toistoja ja hahmotin yhteyksiä.³³ Tutkimusaineistoni puitteissa en pystynyt aina selvittämään intentiota vastarintaan, vaan määrittelen tutkijana itse, oliko kyse vastarinnasta.³⁴

Karkotusten, poliittisen vainon ja terrorin vastustus

<i>Näin minä vankilan pihasta pikkaisen palan</i>	<i>Kuulin vain avainten kilinän, ovien räiskeen</i>
<i>Ja pohjoisen taivaan pienoisen alan</i>	<i>Askelten kolinan, kämmenten läiskeen</i>
<i>En nähnyt mä kansaamme kaunist omaa</i>	<i>Näin edessä vahdin ja takana vahdin</i>
<i>En kuullut mä kieleemme sointia somaa – –</i>	<i>Ja tunsin vain päälläni sorron mahdin – –</i>

En kuullut mä kirkkomme kellojen kaikuu – –
Mut kuulin mä ystävän kuiskaavan sanan
Kyll' Herramme pelastaa kansansa oman
Me uskomme uutehen huomenen koittoon!
*Ja Walon ja Totuuden suurehen voittoon!*³⁵

³¹ Konkka 2001; Putkinen 2015.

³² Tamboukou 2015, 63–78.

³³ Tamboukou 2015, 63–78.

³⁴ Ks. Hollander & Einwohner 2004.

³⁵ Antti Jääskeläisen runo Leningradin vankilassa 11.10.1931 lyhennettynä. Runo kokonaisuudessaan julkaisemattomassa runokokoelmassa Anni Reuterin arkistossa

Inkerinsuomalaisen vangitun talonpojan Antti Jääskeläisen runosta voi havaita voimakkaan vastarinnan eetoksen. Runosta ilmenivät inkerinsuomalaisuuden piirteet, jotka olivat hänen mielestään vaarassa tuhoutua: oma kansa, perhe ja suku, suomen kieli ja kristinusko. Neuvostovalta loi omalla vallankäytöllään vastarintaa inkerinsuomalaisissa. Inkerinsuomalaisten vastarinta suuntautui 1) poliittista terroria, karkotuksia ja hajaannusta, 2) maatalouden pakkokollektivisointia sekä 3) inkerinsuomalaisen seurakuntaelämän ja kulttuurin tuhoamista vastaan. Käsittelen näitä omissa luvuissaan.

*”Koko Neuvostoliitto on muodostunut äärettömäksi pakkotyöleiriksi, jossa kidutetaan ihmisiä mitä raskaimmalla työllä ja nälällä.”*³⁶ Inkerinsuomalainen kirjoittaja kuvasi jo vuonna 1933 Neuvostoliittoa pakkotyöleiriksi kauan ennen Aleksandr Solženitsynin Vankileirien saaristoa³⁷. Tästä ja monista muista kirjeistä ilmeni, että monilla inkerinsuomalaisista oli tieto neuvostovallan poliittisesta terroristista jo 1930-luvun alussa. Henkilökohtaisissa kirjeissä poliittisesta vainosta tiedotettiin inkerinsuomalaisten kesken Neuvostoliiton sisältä aina Suomeen asti.

Analysoimissani kirjeissä kuvattiin lähes poikkeuksetta kriittisesti neuvostojärjestelmää. Inkerinsuomalaisten 1930-luvun kirjeiden sisältöä voi pitää toisinajatteluna ja neuvostovallan vastarintana, ja viranomaisten näkökulmasta niitä luonnehtii ”neuvostovastaisuus”³⁸, sillä kirjeissä kuvailtiin karkotuksia, vangitsemisia, ihmisten katoamisia ja kidutuksia sekä neuvostaelämän arkisia varjopuolia, kuten nälkää, puutetta sekä huonoja asumis- ja työoloja.³⁹ Monet kirjeistä suorastaan kannustivat vastarintaan: *”Neuvostomaan monimiljoonaiset kansat on saatettu mielettömän kommunistisen kokeilun alaiseksi ja pakkotyövangiksi, jolle parhaiten soveltuvat ’kansainvälisen’ sanat: ’Työn orjat, sorron yöstä nousee!’*”⁴⁰ Kirjeet, runot ja haastattelut toivat esille inkerinsuomalaisille tyypillisen kielellisen vastarinnan keinon: ironian, jonka

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa.

³⁶ Kirje Inkeristä kesäkuussa 1933 (Kurko 1943, 64).

³⁷ Solženitsynin kirja ilmestyi venäjäksi vuonna 1973 ja seuraavana vuonna suomeksi.

³⁸ Ks. Kozlov 2011.

³⁹ Ks. esim. Kurko 1943.

⁴⁰ Kirje Pietarista 14.3.1931 (Kurko 1943, 68).

avulla kommunistien kieltä käytettiin heitä vastaan, mutta jota ei oltu tarkoitettu valtaapitävien nähtäväksi tai kuultavaksi.

Kirjeet tuotiin vaivasta ja vaaroista huolimatta Suomeen kertomaan inkerinsuomalaisten kohtaamasta terrorista. Monet kirjeistä kuljetettiin postin ulkopuolella viranomaisensuurin ja salaisen poliisin eksytämiseksi, esimerkiksi Neuvostoliiton sisällä karkulaisten ja luotettujen autonkuljettajien mukana. Suomen Leningradin konsulaatti harjoitti mitä ilmeisimmin omalta osaltaan hiljaista vastarintaa välittämällä salaa yksityiskirjeitä rajan yli Suomeen.⁴¹ Inkerinsuomalaiset kävivät kirjeenvaihtoa rajan yli Suomeen, vaikka 1930-kuluessa se hankaloitui, aiheutti ihmisten vainoa⁴² ja muuttui raskauttavaksi seikaksi esimerkiksi oikeudessa⁴³.

Kirjoittajat jättivät kirjeensä usein allekirjoittamatta. Nimikirjain tai nimikirjaimet, nimimerkin omaiset allekirjoitukset tai vihjaukset kirjoittajasta olivat tyypillisiä. Nimettömänä toimiminen olikin yksi tärkeä vastarinnan kätkemisen muoto. Myös kiertoilmaisuja käytettiin sensuurin hämäämiseksi, kuten *”onko vasikka omilla laidunmaillaan jo?”*, jonka voi tulkita tarkoittavan piilotettua kysymystä ilmiantajasta.

Myös huhuja liikkui Inkerissä ja laajemmin Neuvostoliitossa. Huhujenkin lähde oli nimeiton ja epäselvä, kuten huhujen luonteeseen kuuluu, mutta niistä saatiin tärkeitä tietoja esimerkiksi karkotuksista ja suomalaisiin kohdistuneesta terrorista. Kun media oli neuvostovaltan hallussa ja sisälsi propagandaa, saattoi huhu kertoa esimerkiksi, että Kirovin murhaaja ei ollut kansanvihollinen vaan NKVD:n agentti⁴⁴.

Inkerinsuomalaisten hiljainen vastarinta 1930-luvulla kohdistui kirjeiden ja haastattelujen perusteella useimmiten neuvostovaltaa ja vallankäytön epäkohtia vastaan. Jotkut katsoivat uuden sortokauden inkerinsuomalaisia vastaan koittaneen Venäjällä 1930-luvun alussa.⁴⁵ Neuvostoliitto nähtiin usein Venäjän seuraajana: se oli *”kotka”*, joka

⁴¹ Esim. miehen s. 1919 haastattelu vuonna 2000. SKS:n arkistossa A. Reuterin arkisto.

⁴² Kirje 27.9.1935 (Kurko 1943, 76). Jääskeläinen 2011, 39.

⁴³ Esim. Gildi 2007.

⁴⁴ Putkinen 2015, 71.

⁴⁵ Esim. kirje Pietarista 14.3.1931 (Kurko 1943, 67).

*”armotta repii ja raatelee ja ottaa kaiken mikä on ottamisen arvoista.”*⁴⁶ Neuvostoliiton salainen poliisi GPU – kertomuksissa usein *”GPU:n miehet”* tai vanhan järjestelmän mukaan *”Tsheka”*, myöhemmin NKVD⁴⁷, KGB:n edeltäjä – oli kertomuksissa merkittävässä roolissa. Tämä on ymmärrettävää, sillä salaisen poliisin tehtävänä oli tarkkailla ja tukahduttaa neuvostovallan vastainen liikehdintä sekä toteuttaa käytännön tasolla poliittista terroria.

Usein Inkerissä vaikuttavien suomenkielisten kommunistien ja kylän ”köyhien” tai kolhoosilaisten nähtiin liittoutuneen neuvostovallan kanssa ja heidät katsottiin siten usein vastapuolen edustajiksi. Tämä liittyi osaltaan siihen, että suomalaiset kommunistit toimivat ilmiantajina ja kolhooseihin agitoijina, ja osallistuivat vangitsemisiin sekä esimerkiksi pappien, luterilaisten aktiivien sekä laajemmin inkerinsuomalaisten neuvostovastaisiksi tai jopa neuvostovallan vihollisiksi mustamaalaamiseen⁴⁸. Suomesta tulleita punapakolaisia saatettiinkin syyttää *”todelliseksi Inkerin orjuuttajiksi”*, jotka häpesivät omaa suomalaisuuttaan⁴⁹. Suomalaisen kommunistien kansalliset pyrkimykset muuttuivat Neuvostoliitossa 1930-luvun kuluessa neuvostovastaisiksi, ja monet inkerinsuomalaisia ahdistelleet kommunistit joutuivat itse vainotuiksi, kun neuvostojohdon epäluulo vähemmistöjä kohtaan kasvoi.⁵⁰

Syrjinnän arkinen toteutus ilmeni inkerinsuomalaisten kertomuksissa viranomaisten mielivallasta: kotitarkastuksissa, kiduttamisissa, karkottamisissa ja vangitsemisissa, ”kulakkien” mustissa listoissa, ”kansanvihollisiksi” tuomitsemisissa ja passirajoituksissa, jotka estivät monelta Inkerissä asumisen. Viranomaisten toiminnan kielteisiä vaikutuksia ja oikeutusta vastustettiin kielellisin keinoin kuvaamalla vainotut paitsi viattomiksi (*”ei ollut mitäkii syytä”*⁵¹) usein myös hyveelliseksi

⁴⁶ Inkerinsuomalaisten talonpoikien Hätähuuto Inkeristä 1931. Ulkoministeriön arkisto.

⁴⁷ Valtion poliittinen hallinto (GPU) muuttui vuonna 1934 koko Neuvostoliiton kattavaksi Valtion yhdistyneeksi poliittiseksi hallinnoksi (OGPU). Stalin ja Neuvostoliiton johto käyttivät GPU:ta ja NKVD:tä poliittisen terrorin työvälineenä. NKVD hallinnoi laajoja alueita Neuvostoliitossa, kuten vankileirejä ja karkotusalueita.

⁴⁸ Suni 1995; Myllyniemi 2015.

⁴⁹ Kirje Inkerissä kesäkuussa 1933 (Kurko 1943, 67).

⁵⁰ Esim. Suni 1995; 2000; Myllyniemi 2015.

⁵¹ Naisen s. 1925 haastattelu vuonna 1990 (JoY 435).

ihmisiksi: ”Ennen kaikkea karkotettiin työtä rakastavat talonpojat”.⁵² Karkotettujen kerrottiin olleen ”Inkerin parhaimpia”⁵³ tai ”rebelligisiä turpeenpuskijoita”.⁵⁴ Karkotettuja ja vangittuja myös pyrittiin saattamaan matkaan, käymään katsomassa pitkienkin matkojen päässä sekä tukemaan lähettämällä heille rahaa, ruokaa ja muuta heidän tarvitsemaansa.⁵⁵

Ihmisten tarkkailusta ja ilmiantojärjestelmästä tiedettiin yleisesti. Myös inkerinsuomalaisten joukkoon solutettiin ilmiantajia, jotka saivat korvauksen tarkkailusta ja raportoivat salaiselle poliisille. Monet kuitenkin kieltäytyivät GPU:n ja myöhemmin NKVD:n ilmiantajaksi ryhtymisestä, vaikka tämä saattoi johtaa vangitsemiseen.⁵⁶ Ilmiantajaa inkerinsuomalaiset saattoivat nimittää halventavasti, esimerkiksi Jeesuksen kavaltajan mukaan ”juudakseksi”.⁵⁷ Ilmiantajia saatettiin pitää moraalisesti muita alempiarvoisempina ja kuvailla ”sairaiksi” ihmisiksi, joiden taipumusta tarkkailuun ja kanteluun neuvostojärjestelmä ruokki. Ilmiantajaksi ryhtymiseen liitetyn häpeän voi tulkita hiljaiseksi vastarinnaksi.

Kun karkotusjunat lähtivät Inkeristä vuodesta 1930 lähtien, inkerinsuomalaiset lauloivat härkävaunuissa usein Lutherin taisteluvirren.⁵⁸ Jumala ompe linnamme -virttä laulettiin mielenilmauksena myös Suomessa keisarivallan politiikkaa vastaan 1900-luvun alussa⁵⁹. Laulusa on nähtävissä ajatus Jumalan tuesta vaaran aikana mutta myös taistelutahdosta, jossa Jumala edustaa taistelijan miekkaa ja kilpeä. Virren vastakkainasettelua hyvän ja pahan välillä voi tulkita niin hengelliseksi kuin maalliseksi. ”Vanhan vainoojan” voi ajatella olevan saatanan ja

⁵² Miehen S. M. haastattelu vuonna 1944 (SKS, Inkeri-kokoelma I).

⁵³ Miehen kirje 31.10.1931 (Jääskeläinen 1982, 15). Myös ”Hätähuuto Inkeristä”. Talonpoikien anomus Suomen hallitukselle 1931. Ulkoministeriön arkisto.

⁵⁴ Naisen S. P. haastattelu vuonna 1944 (SKS, Inkeri-kokoelma I).

⁵⁵ Esim. kirje Jukspariok 26.12.1931; ”Erään inkerinsuomalaisen muistelmä” (Kurko 1943, 59).

⁵⁶ Esim. Aatami Kuortti kieltäytyi ryhtymästä ilmiantajaksi ja sai kuolemantuomion, joka kuitenkin lievennettiin 10 vuoden leirituomioksi. (Kuortti 1989.)

⁵⁷ Esim. naisen s. 1915 haastattelu vuonna 1972. A. Reuterin arkistossa SKS:n arkistossa.

⁵⁸ Esim. naisen s. 1917 haastattelu vuonna 1967. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa. Ks. myös Sihvo (1990, 239) ja Ronkonen (1989).

⁵⁹ Rantanen 2013.

tsaarin ajan Venäjän sijaan Neuvostoliitto: ”*Jumala ompi linnamme / ja vahva turva aivan / on miekkamme ja kilpemme / ajalla vaaran, vaivan. / Se vanha vainooja, / kavala, kauhea, on kiivas, kiukkuinen ja julma, hirmuinen. / Vain Herra hänet voittaa*”. Suurin osa paikalla olleista vartijoista oli venäläisiä ja suomea taitamattomia sotilaita, jotka eivät ymmärtäneet virren sanoja, mikä teki laulamisesta eräänlaista hiljaista vastarintaa.

Joskus karkotettavia ja vangittavia varoitettiin etukäteen vangitsemisesta tai karkottamisesta niin, että he saattoivat paeta kotikylästä esimerkiksi metsään tai muuttaa muualle.⁶⁰ Perheen kanssa pakeneminen oli kuitenkin vaikeaa, ja joskus perheen- tai suvun jäsen saattoi piileskellä kotinsa lähistöllä sukulaisten avustamana tai muuttaa kaupunkiin. Kun perhettä odotti karkotus, perheen vanhempi saattoi jopa tappaa itsensä ja lapsensa.⁶¹ Kollektivisointi, pakkotyöt ja talonpoikien ylivoimaiset verot aiheuttivat pakolaisvirran Inkeristä Suomeen 1930-luvun alussa.⁶² ”*Olisi päästävä täältä pois, missä kurjuus ja täysorjuus vallitsevat. Päästä sinne vapauden maahan nauttimaan ihmisoikeuksista*”, kirjoitti inkeriläismies ennen pakoaan Suomeen.⁶³

Moni pakeni karkotuspaikoista takaisin kotiin Inkeriin⁶⁴. Pakolaisten piilottelu inkeriläiskylissä vaikuttaa olleen tavallista 1930-luvulla, ja usein karkureista näytettiin tiedettävän kylissä, joissa saattoi elää yksittäisiä pakolaisia tai jopa kokonaisia pakolaisyhteisöjä.⁶⁵ Pakolaisia ei usein paljastettu viranomaisille inkerinsuomalaisten keskinäisen solidaarisuuden takia, mikä saattoi joskus ylittää ideologisetkin erimielisyydet.⁶⁶ Pakolaisia ja vangitsemisen uhan takia piileskeleviä sukulaisia pyrittiin suojelemaan ja piilottamaan, vaikka se saattoi olla vaarallista

⁶⁰ Esim. naisen s. 1921 haastattelu (JoY 438).

⁶¹ Inkerin liitto: ”Selostus Inkerissä viime aikoina tapahtuneista suomalaisen väestön karkotuksista ja muista sortotoimenpiteistä” 10.8.1935, Kansallisarkisto. Esim. Kaapre Tynnin kokoelma.

⁶² Kansallisarkisto. Ulkoasiainministeriön Pariisin lähetystön arkisto (Fa45. IIg4). Kansainliitto 1930–1931: ”Inkerin kysymyksessä” (no 1382).

⁶³ Kirje on kirjoitettu 1931 tai 1932. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

⁶⁴ Ks. esim. Flink 1995. Monissa haastatteluissa kerrotaan paoista. Esim. miehen s. 1919 haastattelu vuonna 1999. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

⁶⁵ Esim. miehen s. 1919 haastattelu vuonna 1999. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

⁶⁶ Inkerinsuomalainen mies kertoi minulle Hatsinassa 5.10.2013 kommunisti-isänsä tienneen pakolaisista, muttei paljastaneen näitä.

piilottajallekin ja tämän perheelle: ”Isä ko vankittii, ni ko tulliit etsimään, hiä mänj peitto, ni äitj olj raskaana tytön kanssa 37-vuonna. Se ko tulj oman kylläist, aina pelkäsiit ja laulettiin virttä. Isä oli sanont äidil, et viel ko saisin tiän yön olla koton. Äidilt ko kyssyt, missä isä, niä hiä sanoi, mist mie tiijän. Se otti pistoletin hänel päähän, sanoi, että riittää viimeistä minuuttia peitellä. Hiä ko olj raskas, niä hän pelästyi syntyiks lapsi kesken aikaa.”⁶⁷

Inkerinsuomalainen vastarinta neuvostojärjestelmää, kommunistista ideologiaa ja ateismia vastaan kanavoitui suureksi osaksi 1930-luvulla suomalaiskristillisen arvomaailman ja moraalin kautta: ”Emme mil-lään tapaa haluaisi jäädä tämän jumalattoman hallituksen ja näitten roistojen alamaisiksi.”⁶⁸ Aikalaiset saattoivat viitata luterilaisen maailmankatsomuksen ja kommunistisateistisen ideologian ja moraalin vastakkainasetteluun: ”Toiset touhuavat ’uudessa moraalissa’ ja materialistisissa opeissa, mutta me elämme vanhan luterilaisen opin mukaan.”⁶⁹ Luterilaisuuden lisäksi Inkerissä vaikutti vapaita kristillisiä suuntia, joiden jäsenet joutuivat luterilaisen kirkon aktiivien lailla vainotuiksi ja kokoontuivat salaa esimerkiksi hautausmailla.⁷⁰

Ulkomaalaiset radiokanavat olivat tärkeä neuvostovastaisen in-formaation lähde, ja ne yleistyivät neuvostoyhteiskunnassa vasta 1950-luvulla⁷¹. Sen sijaan inkerinsuomalaisilla näin näyttää käyneen jo parikymmentä vuotta aiemmin. Suomen radiosta kuunneltiin inkerinsuomalaisissa kodeissa 1930-luvun alussa ainakin uutisia, jumalanpalveluksia ja viihdettä joko oman perheen tai yhdessä kyläläisten kanssa.⁷² Pian radion kuuntelusta tuli kuitenkin salaista vastarintaa, kun radiolähettämiä takavarikoitiin⁷³ ja läntisten radiokanavien kuuntelusta tuli kiellettyä ja vaarallista ilmiäntäjien takia⁷⁴. Kommunistista

⁶⁷ Esim. naisen haastattelu Turussa 13.11.1997 (TKU).

⁶⁸ Kirje 26.2.1935 (Kurko 1943, 69).

⁶⁹ Kirje 12.3.1930 (Kurko 1943, 54).

⁷⁰ Kolomainen 1998; Sihvo 2000, 57. Inkerissä oli myös uskonnollisia ääriilmiöitä, kuten kuohittujen lahko, jonka jäseniä vangittiin, karkotettiin ja vainottiin (Lavonen 2012).

⁷¹ Fitzpatrick 2011, 3.

⁷² Naisen s. 1921 haastattelu (JoY 434). Miehen kirje Inkeristä 5.11.1930. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

⁷³ Esim. kirje Inkeristä 10.7.1930 (Kurko 1943, 53).

⁷⁴ Kirje Inkeristä 27.9.1935 (Kurko 1943, 76). Myös Taina 2017, 104.

ideologiaa kannattavien naapurien pelättiin kantelevan Suomen radion kuuntelusta, jolloin radion kuuntelua peiteltiin soittamalla levyltä musiikkia⁷⁵. Ilmianto saattoi aiheuttaa radion omistajan vangitsemisen.⁷⁶

Inkerinsuomalaisten hiljaisen vastarinnan taustalla 1930-luvulla olivat heidän tiiviit yhteytensä ja verkostonsa emämaahan Suomeen. Suomalaisten uutiskanavien ja sinne ulottuvien sukulais- ja muiden verkostojen ansiosta inkerinsuomalaiset tiesivät paremmin kuin moni neuvostokansalainen, mitä lännessä tapahtui ja mitä Neuvostoliitosta ulkomailla puhuttiin, eikä heidän tarvinnut nojautua pelkästään neuvostopropagandan välittämiin tietoihin.⁷⁷ Monien mielestä kommunistisissa lehdissä valehdeltiin⁷⁸. Valheiden katsottiin olevan voitolla neuvostoyhteiskunnassa – ”Täällä on paljon kärsimystä totuuden tähden”, kuvattiin tilannetta vuonna 1931 Inkerissä.⁷⁹

Toisinajattelu ja neuvostoyhteiskunnan kritisointi tapahtui usein moraalisin perustein ja kohdistui demokratian, ihmisoikeuksien ja oikeudenmukaisuuden alennustilaan. Ideaalin ja todellisuuden kuilun katsottiin olevan suuri, kuten vuonna 1930 juuri ennen karkotuksia Inkeristä lähetetty kirje osoittaa: ”Meidän yhteiskunnassamme huolimatta kaikista teoreettisista opinnimityksistä, jotka kulkevat täällä vapauden varjon alla, me tunnemme itsemme täällä yhteiskunnan orjiksi, ja näkyy jo ilmeitä siitä, että ihmisiä myydään poliittisilla GPU⁸⁰ markkinoilla. Se on yleinen mielipide täällä.”⁸¹

Vaikka dominoiva kommunistinen kulttuuri hallitsi Neuvostoliitossa yhteiskunnallisia instituutioita ja mediaa sekä pyrki totalitarismiin, sen valta ei ollut totaalista. Siitä esimerkkinä ovat stalinismin aikana Neuvostoliitossa laajalle levinneet kommunistisen hallinnon vastaiset vitsit eli *anekdootit*, joita kerrottiin myös inkerinsuomalaisten keskuudessa⁸². Runous ja itse seipitettyt laulut näyttävät kuitenkin olleen anekdootteja yleisempiä inkerinsuomalaisilla. Tämä saattaa olla

⁷⁵ Taina 2017.

⁷⁶ Naisen s. 1920 haastattelu (JoY 451 ja 452).

⁷⁷ Vrt. Fitzpatrick 2011.

⁷⁸ Esim. naisen s. 1921 haastattelu (JoY 438).

⁷⁹ Kirje Inkeristä 1931 (Kurko 1943, 58).

⁸⁰ Neuvostoliiton salainen poliisi.

⁸¹ Inkerissä 12.3.1930 (Kurko 1943, 54).

⁸² Esim. Putkinen 2015, 73–74.

yhteydessä siihen, että neuvostoanekdootteihin liittyi kokemus neuvostojärjestelmän osana toimimisesta, kun taas inkerinsuomalaiset kokivat usein olevansa ulkopuolisia, sorretun vähemmistön edustajia.

Moni purki runoissa, lauluissa ja kirjeissä luovalla tavalla tuntojaan ja toisinajatteluaan luotettujen ihmisten kesken. Inkerin maaseudulla nuoret kokoontuivat edelleen keinuille laulamaan ja monissa perheissä runo- ja lauluperinteet elivät vahvoina.⁸³ Neuvostoyhteiskuntaa kritisoivaa runoutta lausuttiin ääneen turvallisiksi koetussa seurassa, lähetettiin kirjeissä ja sovitettiin tunnettujen laulujen sävelmiin. Niiden laulamisesta moni myös tuomittiin vankeuteen.⁸⁴ Vapaa, usein runollinen tai ironinen ilmaisu, riiteli virallisen kommunistisen kielenkäytön kanssa ja osoitti sen valheellisuuden.

Etnisten ryhmien tapoja, rooleja ja etnistä identiteettiä yritettiin muuttaa väkivaltaisesti Neuvostoliitossa⁸⁵. Tätä kehitystä monet inkerinsuomalaiset yrittivät hiljaisuudessa vastustaa. Inkerinsuomalaiset talonpojat kirjoittivat salaa vuonna 1931 Suomen hallitukselle kirjeen, jonka he otsikoivat nimellä *Hätähuuto Inkeristä* ja pyysivät siinä apua Suomesta: ”*Pian on kauniista, ihanasta Inkeristämme musta muisto vain jäljellä, jos ei heti saavu apua joltain taholta.*” Inkerinsuomalaiset talonpojat vastustivat salaisessa joukkokirjeessä karkotuksia ja sitä, että heidän identiteettinsä kiinnittyminen maanviljelykseen heikentyi poliittisten päätösten seurauksena: ”*Me olemme maata viljeleväistä kansaa, mutta nyt maanomistusoikeus on otettu meiltä pois.*” Opettajia pidettiin kirjeessä kommunistien vakoilijoina ja propagandan välittäjinä lapsille. Yhteensä 80 talonpoikaa allekirjoitti asiakirjan nimikirjaimin paljastumisuhan takia.⁸⁶ Talon ulkopuolella kiersi vahti tarkkailemassa, ettei ulkopuolisia pääse taloon. Kirje vietiin salaa Suomen Leningradin konsulaattiin ja sieltä edelleen Suomeen. Suomen hallitus käsitteli karkotuksia ja antoi karkotuksia vastustavan nootin Neuvostoliiton hallitukselle. Allekirjoittaneet kuitenkin kavallettiin ja monet heistä vangittiin.⁸⁷

⁸³ Esim. naisen s. 1921 haastattelu (JoY 438).

⁸⁴ Esim. Putkinen 2015, 98.

⁸⁵ Terry ym. 2011.

⁸⁶ Inkerinsuomalaisten talonpoikien anomus Suomen hallitukselle 1931. Ulkoministeriön arkisto.

⁸⁷ Jääskeläinen 1982. Miehen kirje 6.1.1972 ja haastattelu 1999. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

Uutiset karkotuksista ja terrorista levisivät kirjeiden ja pakolaisten kertomusten välityksellä 1930-luvulla niin Neuvostoliiton sisällä kuin rajan yli Suomeen sukulaisille ja ystäville, eduskuntaan ja lehdistölle ja Suomesta edelleen muualle Eurooppaan. Koska Inkerissä mielenosoitusten järjestäminen oli mahdotonta, Helsingissä pidettiin karkotusten vastainen hiljainen mielenosoitus, johon osallistui muun muassa inkerinsuomalaisia opiskelijoita ja jossa Inkerin lippu oli suruhunnutettu. Mielenosoitukset päättyivät Neuvostoliiton suurlähetystön edustalle tai ohittivat sen.⁸⁸ Hiljainen mielenosoitus oli mielenkiintoinen yhdistelmä hiljaista ja julkista vastarintaa.

Tiedot Suomessa järjestäytyneestä vastarinnasta kantautuivat Inkeriin asti: *”Oli rohkaisevaa kuulla ja nähdä miten Inkerin asia saatettiin ei ainoastaan Suomen, mutta myös muiden kansojen tietoon. On kuitenkin masentavaa huomata, että ratkaisevammin auttaa ei voida, ei täällä eikä muualla. Inkerin äänen täytyy nyt vaieta, ihmisten kärsien kuolla pois. Tiedot karkotusalueilta ovat – – kaameat. Kuitenkin lähettävät – – talonpojat sydämelliset kiitoksensa saamastaan avusta – – monien tuhansien karkotus on nimittäin keskeytynyt ja nähtävästi peruutettu.”*⁸⁹ Suomessa organisoidulla vastarinnalla saattoi olla jonkinlaista, lähinnä hetkellistä, vaikutusta. Monet näkivät Inkerin ja inkerinsuomalaisten sekä usein koko Neuvostoliiton tavallisen kansan tilanteen synkäksi, jopa toivottomaksi.

Kolhoosien ”ikiorjuuden” vastustaminen⁹⁰

Tulkaa tytöt kolhoosii / siel’ on hyvä ellää

*Traktorilla ajellaa / eik’ leipää ole kellää!*⁹¹

Inkerinsuomalaisten mustaa huumoria edustavat *tsastuskat* eli pilkkarunot ja -laulut liittyivät usein kommunistisen propagandan valheellisuuteen. Naurun ja pilkan avulla pilkattiin propagandan lupauksia

⁸⁸ Esim. Jääskeläinen 1982.

⁸⁹ Kirje 10.6.1931. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

⁹⁰ Inkerinsuomalaisten talonpoikien kirje Suomen hallitukselle 1931. Ulkoministeriön arkisto. Ks. myös Jääskeläinen 1982.

⁹¹ Runoa esitettiin myös kutsumalla poikia kolhoosiin (Sihvo 1992, 336).

sekä mitätöitiin vastapuolen valta-asema⁹² ja sen legitimizeetti. Toisinajattelu kommunistien puhetta ja käytäntöjä vastaan näyttääkin olleen hyvin tavallista. Inkerinsuomalaisten kertomuksissa, pilkkarunoissa ja sutkauksissa, jotka kertoivat elämästä kommunistisessa maassa, ilmeni yhteys niin naurun ja väkivaltaisen vallankäytön kuin kommunismin ja komiikan välillä samaan tapaan kuin Luisa Passerini havaitsi tutkissaan tavallisten ihmisten suhdetta fasismiin⁹³.

Maanviljelyksen kollektivisointi oli yksi inkerinsuomalaisten hiljaisen vastarinnan pääkohde. Kollektivisoinnin ajatus oli vieras suurelle osalle inkerinsuomalaisista maanviljelijöistä eikä sopinut heidän arvo-maailmaansa.⁹⁴ Talonpojat halusivat pysyä itsenäisinä eivätkä alistua kolhoosiin johtajan, sen ”isännän”, rengeiksi. Harva oli halukas luovuttamaan omaa maataloaan ja omaisuuttaan kolhoosille vapaaehtoisesti ilman korvausta. Esimerkiksi Pietarin lähellä sijaitsevan Vanhakylän yli sadasta maatalosta vain kahdeksan kaikkein köyhintä taloa liittyi kolhoosiin, jonne heillä ei ollut juuri mitään omaisuutta tuotavana.⁹⁵ Talonpoikien ja ”kulakkien” omaisuuden ankaraa verottamista ja pak-kolunastamista kuvattiin tyypillisesti ”ryöstöksi”, mikä ilmensi koke-musta omaisuuden viennin laittomuudesta.⁹⁶

Inkerissä kollektivisoinnin vastustaminen näyttää olleen aktiivisinta 1930-luvun alussa. Suomen konsulaatti raportoi, että 1930-luvun ensimmäisinä vuosina inkeriläisten talonpoikien vastarinta oli vielä avointa ja niin voimakasta, että neuvostohallituksen oli peräännyttävä. Vuoden kuluttua ensimmäisestä kollektivisoinnin yrityksestä neuvostohallitus antoi ankarat ohjeet kollektivisoinnin toteuttamiseksi. Sen mukaan kollektivisoitavaksi määrättiin joka päivä ainakin yksi kyläkunta asukkaineen. Samalla kyläkokouksissa julistettiin kollektivisoinnin vastustajat kansanvihollisiksi, joita odotti usein äänioikeuden vienti, omaisuuden riisto ja karkotus.⁹⁷

⁹² Peltonen 1996, 269.

⁹³ Passerini 1987, 69.

⁹⁴ Suni 2000, 82.

⁹⁵ Jääskeläinen 1982. Myös Kurko 1943, 23.

⁹⁶ Esim. kirje Inkeristä kesäkuussa 1933 (Kurko 1943, 62).

⁹⁷ Kansallisarkisto. Ulkoasiainministeriön Pariisin lähetystön arkisto: Fa 45. IIg4, Kansainliitto 1930–1931. Suomen pääkonsulivirasto, Pietari, Petrograd no. 348, ”*Inkeriläisiin kohdistuneista viimeaikaisista pakkotoimenpiteistä*”.

Neuvostovalta epäonnistui monella tapaa saamaan kollektivisoinnille oikeutuksen suurelta osalta inkerinsuomalaisia. Kielteiset kertomukset kollektiivituloista ja kollektivisoinnin saavutuksista olivat osa kollektivisoinnin vastustamista: *"Elämä Intolassa ei ota kohotakseen, vaan luisuu alaspäin. Hevoset väsyvät, lehmät eivät lypsä, vilja vähenee, ihmiset tuskaantuvat. Siinä on kaikkea sitä, mikä ei ole hyvää"*, kirjoitettiin Inkeristä vuonna 1934.⁹⁸ Kolhooseihin liitetyt lohduttomat kuvaukset toimivat varoituksina siihen liittymiselle. Myös kolhoosien ja sovhoosien nimet, kuten "Uusi elämä"⁹⁹, kuvasivat monen mielestä tragikoomisella tavalla kolhoosielämää. "Uusi elämä" kolhoosissa kun tarkoitti usein pitkiä ja raskaita työpäiviä, työnjohtajien käskyvaltaa, työntekijän vaikeaa irtisanoutumista, köyhyyttä, olematonta palkkaa sekä elämistä yhdestä lehmästä saadun maidon varassa.¹⁰⁰

Inkerinsuomalaisten vastarinnan muodot muuttuivat 1930-luvun kuluessa avoimesta, julkisesta ja äänekkäästä vastarinnasta esimerkiksi kyläkokouksessa hiljaisemmaksi ja piilotetummaksi, kun ymmärrys vastarinnan vaarallisuudesta ja vainoista lisääntyivät. Neuvostoagitaattorit uhkailivat yhä useammin, että kollektivisoinnin vastustajat karkotetaan heidän varallisuudestaan riippumatta.¹⁰¹ Kollektiivitilaan liittymättä jättäminen ei ollut enää hiljaista vastarintaa neuvostojärjestelmän näkökulmasta vaan neuvostovallan vastustamista, josta saatettiin rangaista kulakkien listalle joutumisella ja karkotuksella.

Joillekin Inkerin kylille oli tyyppillistä, etteivät talonpojat liittyneet kolhoosiin uhkailusta huolimatta vaan ryhtyivät passiiviseen vastarintaan. Kommunistisen koulutuksen käynyt Matti Putkinen kuvaa kolhoosiin painostamista ja sen vastustamista kotikylässään: *"Iskureiden äänensävy alkoi muuttua. Nyt, kevätpuolella talvea, saimme kuulla jo suoranaisia uhkauksiakin. – – Pääsiäisen aattona 1931 – – Joukko aseistettuja miehiä oli rynnännyt sisälle neljään nukkuvaan kotiin, komentanut perheet ylös sängyistä ja antanut käskyn tunnin sisällä olla valmiita lähtemään. – – Jos tämän pääsiäisyön tarkoituksena oli ollut uppiniskaisten talonpoikien nujertaminen, niin se epäonnistui täydellisesti. – –*

⁹⁸ Miehen kirje 21.4.1934 Inkeristä Siperiaan. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

⁹⁹ Naisen s. 1922 haastattelu (JoY 788).

¹⁰⁰ Esim. kirje Inkeristä 27.9.1935 (Kurko 1943, 72–74).

¹⁰¹ Esim. miehen kirje Inkeristä Suomeen keväällä 1931. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

Pääsiäisen jälkeen taloissa alettiin kuivattaa leipää korpuiksi. Perunoita muutettiin rahaksi enemmän kuin tavallisesti ja seteleitä neulottiin vaatteiden vuorien väliin. Talonpojat valmistautuivat ottamaan kohtalonsa vastaan tyyneästi ja rauhallisesti – – mutta eivät liittymään kolhoosiin. Ne, jotka vielä menivät iskureiden pitämiin kokouksiin, istuivat siellä vaiti kuin epäjumalankuvat. Vain poskilihasten kiukkuiset värähdykset juorusivat, että ukkojen ajatukset eivät liikkuneet aivan samoilla raiteilla kuin iskurien.”¹⁰² Talonpoikien varustautuminen karkotukseen ja hiljaisuus kyläkokouksessa ei näyttäydä myöntymisen tai alistumisen vaan hiljaisen vastarinnan merkinä.

Talonpojat reagoivat kollektivisointiin yllä mainitun kolhoosiin liittymättömyyden lisäksi muidenkin passiivisen vastarinnan keinoin, kuten jättämällä kyntötyöt, kylvöt ja heinän tekemättä. Tämänkaltaisen passiivinen vastarinta oli niin laajaa, että viranomaiset olivat huolissaan siitä, että esimerkiksi kevätkylvöjä uhkasi ”perikato”¹⁰³. Maataloustöitä laiminlyötiin silloin, kun talonpojat eivät olleet motivoituneita työntekoon, sillä he eivät tienneet, kuka korjaisi sadon tulevaisuudessa, eivätkä he saaneet korvausta tehdystä työstä: ”Ilmoitan kuulumisia neuvostolan vapaasta maasta. – – Nyt meillä on heinäaika, mitä ennen sanottiin kiireeksi ajaksi. Mutta nyt meillä ei ole kiirettä heinien kanssa, sillä koko tuo työ on vastenmielistä, siitä ei ole mitään hyötyä meille itsellemme. Emme saa työstä muuta kuin vaivat palkaksi.”¹⁰⁴ Työnteon lopettamisen, siirtämisen tulevaisuuteen tai sen kanssa hidastelun voi tulkita vastarinnaksi samoin kuin ironian käytön Neuvostoliiton vapauden kuvauksissa.

Monet ajattelivat kolhoosiin liittymisen tarkoittavan samalla uskonnosta ja kristillisestä moraalista luopumista: ”Meitä uhkaillaan monella tavalla. Me emme ole kuitenkaan liittyneet, sillä kollektiivit niiden esimiesten mukaan ovat uskonnonvastaisia liittoja”¹⁰⁵. Kolhoosista kerrottiin jopa maailmanlopun odotuksen sävyttämiä huhuja, joiden mukaan siihen liittyvät ”kurjia kumartavat” saisivat ”pedon merkin ot-

¹⁰² Putkinen 2015, 21.

¹⁰³ Suni 1992, 305.

¹⁰⁴ Miehen kirje Inkeristä 22.7.1931. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

¹⁰⁵ Kirje Inkeristä 10.11.1931 (Kurko 1943, 55).

saansa”¹⁰⁶. Nämä kertomukset ja huhut eivät houkuttelleet liittymään kolhoosiin, vaan toimivat epädemokraattisissa oloissa vastarinnan työkaluina.

Inkerinsuomalaiset talonpojat vastustivat maatalouden pakkokollektivisointia Suomeen lähetetyssä salaisessa joukkokirjeessä, jonka mukaan kollektivisointi tarkoitti menemistä ”vapaaehtoisesti ikiorjuuteen”¹⁰⁷. Monet kolhoosijärjestelmän piirteet muistuttivat inkerinsuomalaisia talonpoikia maaorjuudesta, jonka ikeessä vanhin 1930-luvulla elossa ollut sukupolvi oli syntynyt. Historiallisia vertauksia ja orjuuden käsitettä käytettiin vastarinnan välineenä: ”Kolhooseihin jätettyjen inkeriläisten elämä on särjetty. He ovat orjaraukkoja, jotka on pakotettu tekemään työtä ennen itse omistamillaan pelloilla. He tuntevat menettäneensä kaiken, mutta heidän on huudettava ja vakuutettava, että he ovat neuvostovaltan vapaita kansalaisia. On oltava tyytyväinen ja ahkera, vaikka ei saa kunnon ruokaa eikä vaatteitakaan. Olihan Keltosakin ennen vanhaan orja, jolla oli yli 60 hevosta ja kaikki omia hevosia. Nyt orjalla on yksi lehmä, sekin harvassa tapauksessa, mutta sekään ei ole oma, kun nykyinen orjakin on valtion omaisuutta.”¹⁰⁸ Maaorjan elämän keisarin aikana saatettiin nähdä olleen jopa parempaa kuin neuvostovaltion ”orjan” elämä kolhoosissa. Aikalaiset ja monet tutkijat ovat katsooneet kolhoosijärjestelmän muistuttaneen maaorjuutta, sillä molemmissa epäitsenäiset maanviljelijät sidottiin asumaan tiettyssä paikassa ja työskentelemään nimellisellä korvauksella, minkä lisäksi he elivät usein käytännössä pienen maapalan viljelyn tai lehmän varassa.¹⁰⁹

Yksi hiljaisen vastarinnan muoto oli laajamuotoinen piilottelu ja kätkeminen. Inkerinsuomalaiset talonpojat kätkivät niin liinavaatteita, arvoesineitä, ruokaa, viljaa, rahaa, tapojaan, ajatuksiaan kuin ihmisiäkin. Inkerinsuomalainen nainen muistelee: ”Meiän kylä ol’ sellane, jot kukka ei lähe kolhoosihe, ’vieke meit, kuivikkusi leivän, viegää meit kaik Siperi aka, kolhoosi emme lähe!’ Ja siin kolhoosis meije ommii kylän isäntii tul’ olema kol vain neljä, a toist ollit kaik tu pakolla kyllääh. Meil panti oikeen suuret maksut. Nii suuret tulumaksut panti eikä niitä kukka

¹⁰⁶ Esim. miehen runo Siperiasta 21.2.1932. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

¹⁰⁷ Inkerinsuomalaisten talonpoikien anomus Suomen hallitukselle 8.5.1931. Suomen pääkonsulinvirasto, Pietari, no. 464. Ulkoministeriön arkisto.

¹⁰⁸ Kirje Inkeristä 24.1.1938 (Kurko 1943, 77). Lyhennetty.

¹⁰⁹ Fitzpatrick 1996.

*ennä jaksant maksaa. Sit meilt vieti hevoset, lehmät. Paremmat pöyvät, tuolit ja, stiivanit, kaik vietii poikke. Vaatteita peitetti [piilotettiin] ain, kuoppi kaivetti ja vietii tyynyasjat ja vuoteasjat ja ne kaik peitetti. Meil ei anneta kyläneuvostosta millastakka paperi et sä piäsesit Lenikraati työhö. Ja Lenikraati työhö ei oteta. Sit myö käytii metsäs marjas ja Leninkraati mööt.”*¹¹⁰ Naisen perhe eli metsän antimilla ja kävi laitonta torikauppaa kieltäydyttyään liittymästä kolhoosiin. Aluksi itsenäiset maanviljelijät yrittivät maksaa heille määrättyt verot, mutta kun heidän omaisuutensa oli vaarassa tulla takavarikoiduksi suurien verorästien takia, he kuten monet muut kätkiivät osan omaisuudestaan. Moni inkerinsuomalainen pyrki heidän laillaan kolhoosin sijaan töihin Leningradiin, mutta sinne ei usein myönnetty tarvittavia asiakirjoja. Vaihtokauppa ja muu kaupankäynti oli tavallista, vaikka se ei periaatteessa ollut luvallista. On vaikea sanoa, oliko pimeä kauppa hiljaista vastarintaa, hengissä selviämisen edellytys vai molempia. Joka tapauksessa luvaton kaupankäynti oli lainvastaista ja yksityisyrittäjyys mitä suurimmassa määrin kommunistisen ideologian vastaista. Inkerinsuomalaisten tärkeitä elinkeinoja olivat olleet maataloustuotteiden kauppa sekä sivuelinkeinot Pietaris-
sa,¹¹¹ eivätkä he aina luopuneet totutuista tavoista ja tuloista niiden tullessa laittomiksi. Tähän voi ajatella liittyneen myös yksityisyritteliäisyyden ja itsenäisen maanviljelyksen puolesta käytyä vastarintaa heille usein vierasta kommunistista ideologiaa vastaan.

Kollektivisoinnin vastustus Neuvostoliitossa liittyi talonpoikien taloudelliseen pärjäämiseen ja jopa hengissä selviytymiseen, sillä suurimmalla osalla talonpoikia toimeentulo laski tai jopa romahti kollektivisoinnin takia, vaikka poikkeuksiakin oli.¹¹² Useat inkerinsuomalaisten kirjeet ja jotkut haastattelut kertoivat elintason laskusta, kovasta veropolitiikasta, maatalouden heikosta tilasta, tavaroiden ja ruuan puutteesta sekä suoranaisestä nälänhädästä. Usein hengissä selviytymiseksi turvauduttiin kolhooseissa lehmänpitoon, jota kuitenkin verotettiin ankarasti, mitä monet kritisoivat. Kun itsenäinen maanviljelys kävi kannattamattomaksi tai johti kulakkien listalle joutumiseen, monet maanviljelijät lopettivat viljelyn, teurastivat eläimensä, myivät omai-

¹¹⁰ Naisen s. 1920 haastattelu (JoY 451).

¹¹¹ Engman 1992, 173.

¹¹² Fitzpatrick 1996.

suutensa ja etsivät töitä muualta, usein Leningradista.¹¹³ Monet inkerinsuomalaiset perheet lähettivät lapsiaan leningradilaisiin kouluihin pakoon kollektiivitalouksiin tai karkotukseen joutumista.¹¹⁴ Maaseudulta käynnistyi ”*kansan virtaus kaupunkiin*”.¹¹⁵

Inkerinsuomalaiset liittyivät kolhoosiin usein vasta pakon sanelemana, mutta monet myös erosivat, kun se oli mahdollista: ”*Yhteistaloudessa oli jo 200 henkeä, mutta nyt siitä on suurin osa eronnut*.”¹¹⁶ Kollektiivisen maanviljelyksen tehottomuus, huono tuottavuus ja kolhoosilaisten juominen ja krapulapäivät Inkerin kolhooseissa¹¹⁷ mitä todennäköisimmin ilmensivät hiljaista vastarintaa kollektiivitalouksiin usein painostettuina liittyneiden inkerinsuomalaisten keskuudessa. Neuvostoliiton nälänhätä heti kollektivisoinnin alettua vuosina 1932–1933 viittasi laajaan vastarintaan kollektivisointia vastaan, mikä ei jäänyt Staliniltakaan huomaamatta. Hän kirjoitti talonpoikien hiljaisen vastarinnan olevan näennäisesti vaaratonta, sillä siihen ei liittynyt verilöylyä, mutta käytännössä se oli – Stalinin sanoin – hiljaista ”nälkäsotaa” neuvostovaltaa vastaan.¹¹⁸

Uskonnon ja oman kulttuurin puolesta

*”Meidän kirkost tehtiin klubi, siel on hyvä tanssii /
alttarilta omin lupin, piru soittaa valssii.*

*Läsöpiätään alttarilla Lenin-setä näyttää /
syntisille joka ilta sananvuoroo käyttää.*

*Missä ennen riippui risti, punalippu liehuu /
siellä kurjan kommunistin propaganda riehuu.”*

Pilkkarunossa kommunismi edusti uskonnonvastaisia ja valheellisia asioita, mikä näkyi ”kurjan kommunistin” samaistamisena ”piruun” ja ”syntisiin” sekä heidän puheidensa nimittämisenä propagandaksi.

¹¹³ Myös Suni 2000, 81.

¹¹⁴ Jääskeläinen 1982, 60; Suni 2000, 86; Myllyniemi 2015, 260.

¹¹⁵ Esim. miehen J. K. haastattelu vuonna 1944 Suomessa. SKS:n Inkeri-kokoelma.

¹¹⁶ Kirje Inkeristä 12.3.1930 (Kurko 1943, 54).

¹¹⁷ Esim. miesten A. H. ja J. H. haastattelut vuonna 1944. SKS:n Inkeri-kokoelma.

¹¹⁸ Scott 1985, 47.

Kommunistien menettelytapoja ja johtajia halvennettiin esimerkiksi kutsumalla Leniniä ”läsöpääksi”. Tulkitsen termin tarkoittavan jotain ”läskipään” kaltaista, jolla voidaan viitata niin pään muotoon kuin henkilön typeryyteenkin. Toisessakin runossa Lenin sai samanlaisen pilkkanimen: ”*Lenin-setä läsöpiä / hiä ei kuule eikä niä / mihi meijät viijää / sitä hiä ei tiijä*”.¹¹⁹ Runossa Leniniä syytettiin sokeudesta ja kuuroudesta inkerinsuomalaisten pakkosiirroille ja heihin kohdistuvaan terroriin, joskaan ei välttämättä tarkoituksellisesta sorrosta.

Jopa stalinismin huippuaikana inkerinsuomalaista kulttuuria, pilkkaa ja runoutta käytettiin kommunistisen ideologian vastavoimana. Edellä kuvattu neuvostojohdajien kuvien asettaminen kirkkoon sai ihmiset kiistämään johtajakultin oikeutuksen ja toimimaan aktiivisesti poistamalla näiden kuvat kirkosta: ”[Kosemkinan] *kirkosta poistivat kommunistit alttarikuvat ja toivat tilalle Leninin ja muiden neuvostovaltioiden kuvia sekä alkoivat muuttaa kirkkoa tanssisaliksi. Asettivat radionkin yhteen nurkkaan, mutta eivät saaneet sitä toimimaan. Sen jälkeen jättivät kirkon, jolloin seudun naiset heittivät seiniltä neuvostoherrain kuvat ja asettivat alttarikuvat paikoilleen.*”¹²⁰ Tästä, kuten monista muistakin lähteistä, nousi esiin naisten rooli vastarinnassa.

Kertojat kuvasivat usein, kuinka heidän kotonaan, kotikylässä ja sukulaisten luona Inkerissä 1930-luvulla lapset ja nuoret kasvatettiin vielä kristinuskoon ja suomalaisuuteen. Kirkossakäynti, suomen puhuminen sekä uskonnolliset ja suomalaiset juhlapyhät olivat luonnollinen osa elämää ja loivat yhteisöllisyyttä inkerinsuomalaisten välille, jotka asuivat eri kylissä.¹²¹ Nuoret ja lapset elivät kuitenkin jo arvojen ja maailmankatsomusten ristitulessa, kun kouluissa siirryttiin uskontoon neutraalisti suhtautumisesta uskonnonvastaisuuteen 1930-luvulla¹²². Inkeriläismies kuvasi lapsuuttaan 1930-luvun alun Inkerissä: ”*Koulussa oli poliittista ja uskonvastaista propagandaa, mikä ei kylänlapsille oikein sopinut. Kotona puhuttiin uskonnosta, käytiin kirkossa ja koulussa puhutaan kokonaan toista. Se ei mennyt kenenkään päähän oikeastaan. Koulussa pioneerijärjestykseen ei tavalliset lapset liittyneet ollenkaan.*” Hä-

¹¹⁹ Sihvo 1992, 336.

¹²⁰ Kirje Pietarista 14.3.1931 (Kurko 1943, 66).

¹²¹ Esim. miehen s. 1926 haastattelu (JoY 436a).

¹²² Myllyniemi 2015.

nen mukaansa suurin osa ”tavallisista” lapsista ei liittynyt pioneereihin koulun propagandasta huolimatta, mutta monet kolhoosissa asuvat liittyivät ja he saivat myönteistä erityiskohtelua.¹²³

Uskonto piti piilottaa Neuvostoliitossa, kun sen harjoittaminen kävi yhä vaarallisemmaksi. Kouluissa siirryttiinkin uskonvastaiseen taisteluun, ja suoranainen uskonvaino levisi maassa 1930-luvulla.¹²⁴ Kotien yksityisyydessä järjestetty kristillinen kasvatus oli hiljaista vastarintaa uskonvastaisuudelle ja ateistiselle kasvatukselle lastentarhoissa, koulussa ja muissa oppilaitoksissa. Tällaisella toiminnalla saattoi olla vakaviakin seurauksia, kuten muustakin uskonnollisuudesta, esimerkiksi karkottaminen.¹²⁵ Jotkut lapsista ja nuorista jättivät koulunkäyntinsä kesken, kun uskonnonvastaisuus sekä painostus pioneereihin liittymisestä tai uskonnosta luopumisesta kävivät voimakkaiksi. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa opintojen jatkamiseksi vaadittiin allekirjoittamaan paperi Jumalasta kieltäytymisestä¹²⁶. Rippikoulussa, uskonnollisissa toimituksissa ja kirkossa käytiin usein salaa esimerkiksi syrjäiteitä pitkin¹²⁷. Kristillisistä perinteistä tuntui myös kommunistisessa koulutuksessa käyvän nuoren vaikealta luopua, mutta kirkossa käymisestä kiinnijääminen saattoi aiheuttaa vaikeuksia, kuten oppilaitoksesta erottamisen.¹²⁸ Myös kommunistiseen puolueeseen saatettiin kieltäytyä liittymästä, vaikka se saattoi estää työssä ylenemisen tai johtaa erottamiseen.¹²⁹

Usein inkerinsuomalaiset naiset olivat hiljaisen vastarinnan toimeenpanijoita ja johtajia. Naisten merkittävä asema inkerinsuomalaisten uskonnollisessa vastarinnassa saattaa selittyä osaksi sillä, että heihin kohdistui miehiä harvemmin joukkomittaisia vainoja ja vangitsemisia.¹³⁰ Esimerkiksi Inkeristä 1933 lähetetyssä kirjeessä kerrotaan, että useissa Inkerin kylissä miesten määrä on vähentynyt vangitsemisten ja

¹²³ Miehen s. 1919 haastattelu vuonna 1999. A. Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

¹²⁴ Ks. esim. Myllyniemi 2015.

¹²⁵ Esim. Jääskeläinen 1982.

¹²⁶ Naisen s. 1915 haastattelu (JoY 758, 759).

¹²⁷ Jääskeläinen 1982, 127.

¹²⁸ Esim. Putkinen 2015, 84.

¹²⁹ Esim. Taina 2017, 53.

¹³⁰ Sihvo 2015, 266–267.

karkotusten takia: ”Kolpinon kylän 100 miehestä on enää jäljellä 4.”¹³¹ Kun kirkon työntekijöitä karkotettiin ja vangittiin, saarnaajina alkoivat toimia maallikot, yhä useammin naiset: ”Uskonnon vaino on kova. Viime kesänä vangittiin kirkonmiehiä – ei ole pappia, mutta vielä ihmiset kokoontuvat kirkkoon, mitkä eivät ole suljettu, rukoilemaan Jumalaa. – Kävin viimeksi Kelton kirkossa neljä viikkoa takaperin, se pysyy mielessä kaiken ikäni. Oli vain enemmän naisia, ei näkynyt montakaan miestä. Tunnelma oli sellainen outo, jota en voi sanoa. Rukoushetki aloitettiin laulaen virsi, sitten rukoiltiin Jumalan armoa. Eräs nainen luki raamatusta Jumalan sanaa, selitti sitä voimakkaasti meille kuulijoille, loppurukous ja virsi laulettiin vielä lopuksi. Tämä oli mieleenpainuvaa. Mikä on aikamme? Kun ei ole pappia toimitetaan hätäkaste kirkkokäsi-kirjan mukaan. Kuolleitten haudat siunaa joku hautajaisvieraista...”¹³² Luterilaisessa kirkossa tunnettiin hätäkaste, jota alettiin käyttää samaan aikaan, kun maallikot alkoivat myös hoitaa hautaan siunaamista.¹³³ Myös vapaakirkkojen jäseniä vangittiin ja vainottiin, minkä jälkeen he siirtyivät tapaamaan toisiaan esimerkiksi hautausmailla.¹³⁴

Monet hiljaisen vastarinnan muodot Inkerissä liittyivät pyhiksi koettuihin asioihin, kuten kirkkoon, uskontoon ja uskonnollisiin juhliin. Emile Durkheimin mukaan pyhät asiat yhdistävät niihin uskovat yhdeksi moraaliseksi yhteisöksi, jota kutsutaan usein kirkoksi.¹³⁵ Nämä pyhiksi koetut seikat eivät lakanneet sitomasta ihmisiä moraalisesti yhteen Inkerissä virallisen uskonnon ja Inkerin kirkon tuhon jälkeenkään vaan tukivat hiljaista vastarintaa Inkerissä. Kirkkojen suljettua ovensa monet inkerinsuomalaiset kokoontuivat hautausmailla ja yksityiskodeissa uskonnollisiin tilaisuuksiin. Koska yhteisöllinen uskonharjoitus olisi vaatinut luvan viranomaisilta, oli kotiseurojen järjestäminen ja siihen osallistuminen usein lainvastaista, rangaistavaa ja vaarallista toimintaa.¹³⁶

¹³¹ Kurko 1943, 62.

¹³² Kirje Inkeristä 24.1.1938 (Kurko 1943, 78).

¹³³ Sihvo 2015, 267.

¹³⁴ Sihvo 2000, 57–58;

¹³⁵ Durkheim [1912] 1995, 44.

¹³⁶ Esim. Sihvo 2015, 266.

Kun kirkolliset pyhät joutuivat uskonnonvastaisen toiminnan kohteeksi¹³⁷ ja kun joulukuusi, juhannuskokko ja monet perinteiset tavat kiellettiin, juhlapyhä alettiin viettää salaa perheen piirissä tai muiden inkerinsuomalaisten kesken: *”Jos ken tavalla tai toisella onnistuu hankkimaan itselleen joulukuusen, niin ikkunaverhot suljetaan tiiviisti ja perhe jouluaattona hiljaa hyräilee jouluvirsiä, etteivät kirkon viholliset sitä kuulisi.”*¹³⁸ Suomenkielinen uskonnollinen kirjallisuus alkoi olla vanhaa ja kulunutta, koska sitä ei voinut enää ostaa Suomesta, mutta sitä lainattiin ja kopioitiin käsin.¹³⁹ Kristinuskoon perustuva seitsemänpäiväinen viikkorytmi yritettiin muuttaa niin, että sunnuntaista olisi tullut työpäivä¹⁴⁰, mutta yrityksestä luovuttiin vastarinnan takia Inkerissä ainakin hetkellisesti: *”Viisipäiväisen viikon aikana työskenneltiin sunnuntai- ja pyhäpäivisinkin, mutta kun joukko talonpojista pyhitti lepopäivän entiseen tapaan niin nyt on jälleen siirrytty entiseen järjestelmään ja sunnuntai on lepopäivänä”*.¹⁴¹

Kristillisten hautajaisten ja häiden viettäminen oli eräs hiljaisen vastarinnan muoto, ja kommunistit kutsuivat niitä ”mustiksi” hautajaisiksi ja häiksi, joiden viettäjät saattoivat saada erilaisia sanktioita.¹⁴² Poliittisessa terrorissa, leireillä tai karkotusmatkoilla kuolleiden omaisten muistaminen, hautajaisten ja muistotilaisuuksien vietto ei ollut itsestään selvää vaan vaati ponnisteluja ja usein myös vastarintaa, sillä ihmiset olisi muuten usein haudattu yhteishautoihin tai ilman arkkua ja seremonioita¹⁴³. Joskus lapset kastettiin salaa toiselta vanhemmalta esimerkiksi siksi, että puolisoa piti suojella jälkiseuraamuksilta tai siksi, että tämä oli kommunisti.¹⁴⁴

¹³⁷ Sihvo 2000, 52.

¹³⁸ Inkerin liitto: ”Selostus Inkerissä viime aikoina tapahtuneista suomalaisen väestön karkotuksista ja muista sortotoimenpiteistä” 10.8.1935, Kansallisarkisto. Esim. Kaapre Tynnin kokoelma.

¹³⁹ Kirje Pietarista 14.3.1931 (Kurko 1943, 66).

¹⁴⁰ Sihvo 2000, 52.

¹⁴¹ Kirje Pietarista 14.3.1931 (Kurko 1943, 66).

¹⁴² Jääskeläinen 1982, 76.

¹⁴³ Esim. naisen s. 1918 haastattelu vuonna 1982. Anni Reuterin arkisto SKS:n arkistossa.

¹⁴⁴ Sihvo 2015, 267; Sihvo 2000, 56.

Loppupäätelmät

Inkerinsuomalaiset on kuvattu aikalaistiedotuksessa ja myöhemmissä tutkimuksissa tyypillisesti uhreina ja kärsimysthistorian kokijoina, mutta heidän runoistaan, kirjeistään sekä muistoihin pohjautuvista kertomuksistaan ilmenee voimakas ja laajalle levinnyt hiljainen vastarinta. Inkerinsuomalaista, pitkälti talonpoikaista ja kristillistä kulttuuria voi luonnehtia kommunistisen kulttuurin vastatraditioksi 1930-luvulla, sillä tämä hiljaisen toisinajattelun ja vastarinnan kulttuuri asettui usein vastakkain neuvostojohdon sekä neuvostovaltion kollektivisointi-, ateismi- ja sortopolitiikan kanssa. Inkerinsuomalaisten vastarinta kuitenkin naamioitui ja piiloutui 1930-luvun kuluessa pelon ja terrorin uhan alla muuttuen samalla äänekkäästä hiljaiseksi.

Inkerinsuomalaisten arvot erosivat vallanpitäjien arvoista erityisesti suhteessa suomalaisnationalistiseen ajatteluun, uskontoon, talonpoikaisuuteen, valtion käyttämään väkivaltaan ja yksityisyritykseen. Kommunistisen vallan mielivaltaisuus omaisuuden takavarikoinneissa, kulakeiksi leimaamisessa, pakkotöissä, vangitsemisissa ja karkotuksissa sekä suoranaudessa kansanmurhassa veivät ihmisten mielissä kommunistien vallalta oikeutuksen, vaikka moni oli kannattanut keisarin vallan kaatamista. Poliittiseen terrorismiin, maatalouden kollektivisointiin sekä Inkerin kirkon ja kulttuurin tuhoamiseen vastattiin erilaisin hiljaisen vastarinnan keinoin. Hiljainen vastarinta oli suurista riskeistä ja suoranaista hengenvaarasta huolimatta laajaa erityisesti 1930-luvun alussa, mutta myös myöhemmin ainakin suuren terrorin vuosiin 1937 ja 1938 asti.

Hiljainen vastarinta ilmeni ensinnäkin toisinajatteluna ja sen ilmauksina, vastapuheena ja kriittisinä kirjoituksina, jolloin vastarinta näkyi kielellisissä vastarinnan ilmauksissa. Kielteiset kertomukset ja kuvaukset neuvostovallasta, sen toimista ja niiden seurauksista olivat tyypillisiä. Suomenkielinen, usein uskonnollinen ja talonpoikainen vastapuhe taisteli kommunistista ja ateistista diskurssia vastaan, mikä on nähtävissä esimerkiksi kirjeissä ja runoissa.

Kommunistinen propaganda joutuikin kilpailemaan Inkerissä folkloren, kristillisyyden, talonpoikaisuuden ja suomalaisnationalistisen ideologian kanssa eikä usein onnistunut kääntämään inkerinsuomalaisten mielipiteitä puolelleen. Monet inkerinsuomalaisten neuvos-

tokriittisistä kirjeistä, kertomuksista, runoista ja elämäkertoista ovat säilyneet Stalinin ajalta tähän päivään asti. Tätä voi pitää yhtenä vastarinnan muotona, sillä kirjeiden, kertomusten, runojen ja elämäkertojen tuhoaminen tai vähintäänkin seuraavalla polvelle neuvostokriittisen sisällön takia siirtämättä jättäminen olisi ollut Neuvostoliitossa ymmärrettävää vangitsemisen uhan, kotitarkastusten ja pelon ilmapiirissä.

Hiljainen toisinajattelu oli yhteydessä sekä inkerinsuomalaisten passiiviseen vastarintaan – tekemättä jättämiseen – että aktiiviseen vastarintaan eli toimintaan. Inkerinsuomalaisten hiljainen, mutta aktiivinen vastatoiminta ilmeni oman kielen, uskonnon ja kulttuurin, kuten juhlaperinteiden, ylläpitämisenä. Viranomaisilta kätkettyä toimintaa oli esimerkiksi pakolaisten piilottelu, omaisuuden kätkeminen sekä ”neuvostovastaisten” terroria, urkkijoita ja vastaavia asioita koskevan tiedon levittäminen. Passiivista vastarintaa oli pakkotyöstä luistaminen, maanviljelyksen laiminlyöminen sekä liittymättä jättäminen kolhoosiin, pioneereihin ja puolueeseen. Hiljainen vastarinta saattoi olla luonteeltaan niin hengellistä kuin maallistakin. Aiemmissa tutkimuksissa on painottunut inkerinsuomalaisten kristinuskoon liittynyt vastarinta, mutta myös maallinen, inkerinsuomalaiseen kulttuuriin, toimeentuloon ja selviytymiseen liittynyt hiljainen vastarinta oli merkittävää 1930-luvulla.

Inkerinsuomalaisen hiljaisen vastarinnan erityispiirteinä Neuvostoliitossa erottuivat neuvostovastainen kansanrunous, länsimaisen radion kuunteleminen jo 1930-luvulla, naissaarnaajien vahva asema sekä vilkas neuvostokriittinen kirjeenvaihto niin Neuvostoliiton sisällä kuin aina Suomessakin asti. Uutiset karkotuksista ja Stalinin ajan terroristista levisivät kirjeiden ja pakolaisten kertomusten välityksellä Suomeen ja muualle Eurooppaan¹⁴⁵, mikä osoitti, ettei ”hiljainen vastarinta” ollut lopulta heikkoa, merkityksetöntä eikä lopputulemaltaan hiljaista. Vastarinnalla ei kuitenkaan näytä olleen toivottua vaikutusta, sillä siitä huolimatta neuvostovalta rankaisi tottelemattomia kansoja joukkokarkotuksin¹⁴⁶, Inkerinmaa pakkokollektivisoitiin sekä Inkerin kirkko, seurakunta- ja kulttuurielämä tuhottiin, minkä lisäksi monet kuolivat Stalinin terrorissa.

¹⁴⁵ Esim. Jääskeläinen 1982.

¹⁴⁶ Westren 2012.

Kirjallisuus

- Davies, Sarah (1997) *Popular Opinion in Stalin's Russia: Terror, Propaganda, and Dissent, 1934–1941*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Durkheim, Emile [1912] (1995) *Elementary Forms of Religious Life: The Totemic System in Australia*. New York: The Free Press.
- Engman, Max (1992) Pietari ja Inkeri. Teoksessa Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.) *Inkeri: Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 167–178.
- Fitzpatrick, Sheila (1996) *Stalin's peasants: resistance and survival in the Russian village after collectivization*. New York: Oxford University Press.
- Fitzpatrick, Sheila (2011) Introduction. Teoksessa Sheila Fitzpatrick (toim.) *Sedition: Everyday Resistance in the Soviet Union under Khrushchev and Brezhnev*. New Haven: Yale University Press, 1–24.
- Flink, Toivo (1995) *Pois Inkeristä, ohi Inkerin*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Gildi, Leonid (2007) *Inkerinsuomalaisten kohtalo, Suomalaisen salattu kansanmurha Venäjällä ja sen seuraukset vuosina 1930–2002*. Toim. Sihvo Jouko. Suom. Lilja-Emilia Kuivanen. Helsinki: Inkeriläisten Sivistyssäätiö.
- Goffman, Erving (1969) *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaaleista laitoksista*. Suom. Auli Tarkka & Riitta Suominen. Helsinki: Marraskuun liike.
- Hollander, Jocelyn A. & Einwohner, Rachel L. (2004) Conceptualizing Resistance. *Sociological Forum* 19:4, 533–554.
- Jääskeläinen, Juhani (1982) *Inkerin kirkon tuho Stalinin pakkokollektivisoinnissa*. Painoyhtymä (ei painopaikka): Alea-kirja.
- Jääskeläinen, Juhani (2011) *Jäähyväiset Inkerille*. Helsinki: Best Service.
- Kazmina, Olga & Shlygina, Nataliia (2002) The Evangelical-Lutheran Church of Ingria and Its Role in the Life of Finnish Ingermanlanders. *Antropology & Archeology of Eurasia* 40:3, 56–74.
- Kepsu, Kasper (2017) The Unruly Buffer Zone. *Scandinavian Journal of History* 42:4, 414–438.
- Kolomainen, Mikko (1998) *Inkerin toisinajattelijat. Muistelmia Inkerin vapaiden herätysliikkeiden syntyvaiheista*. Vantaa: Ristinvoitto.
- Konkka, Anita (2001) *Musta passi*. Helsinki: Tammi.
- Kozlov, Vladimir (2011) The Meaning of Sedition. Teoksessa Sheila Fitzpatrick (toim.) *Sedition: Everyday Resistance in the Soviet Union under Khrushchev and Brezhnev*. New Haven: Yale University Press, 25–64.
- Kuortti, Aatami (1989) *Kirkossa keskitysleirissä korvessa. Inkeriläispapin muistelmia*. Jyväskylä: Gummerus.
- Kurko, Kaarlo (1943) *Inkerinsuomalaiset GPU:n kynsissä. Karkoitettujen kirjeitä*. Porvoo & Helsinki: WSOY.

- Lahti-Argutina, Eila (2001) *Olimme joukko vieras vaan. Venäjänsuomalaiset vainouhrit Neuvostoliitossa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun*. Siirtolaisuusinstituutti. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Lavonen, Nina (2012) *Puhtaat pojat, taivaan tyttäret. Inkerin kuobittujen lakko*. Petroskoi: Juminenکو.
- Martin, Terry (1998) The Origins of Soviet Ethnic Cleansing. *The Journal of Modern History* 70:4, 813–861.
- Matley, Ian (1979) The Dispersal of the Ingrian Finns. *Slavic Review* 38:1, 1–16.
- Mesiäinen, Eeva (1990) *Maria Kajavan pitkä taival*. Karas-sana, 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Miettinen, Helena (2004) *Menetetyt kodit, elämät, unelmat. Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärittelyssä*. Väitöskirja. Sosiaalipsykologian tutkimuksia 11. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalipsykologian laitos.
- Mogliani, Andre & Rochat, Francois (1995) The role of interaction sequences and the timing of resistance in shaping obedience and defiance to society. *Journal of Social Issues* 51:3, 107–123.
- Myllyniemi, Varpu (2015) Inkerin kirkko vallankumousten ja neuvostovallan ensi vuosikymmenien aikana. Teoksessa Jouko Sihvo & Jyrki Paaskoski (toim.) *Inkerin kirkon neljä vuosisataa. Kansa, kulttuuri, identiteetti*. Saarijärvi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 197–264.
- Nevalainen, Pekka (1992) Inkerinmaan ja inkeriläisten vaiheet 1900-luvulla. Teoksessa Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.) *Inkeri: Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 234–299.
- Ortner, Sherry (1995) Resistance and the Problem of Ethnographic Refusal. *Comparative Studies in Society and History* 37:1, 173–193.
- Peltonen, Ulla-Maija (1996) *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Passerini, Luisa (1987) *Fascism in Popular Memory. The Cultural Experience of the Turin Working Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Putkinen, Matti (2015) *Vanki, vakooja, Sissi*. Toim. Mikko Porvali. Finland: Atena.
- Rantanen, Saijaleena (2013) *Laulun mahti ja sivistynyt kansalainen. Musiikki ja kansanvalistus Etelä-Pohjanmaalla 1860-luvulta suurlakkoon*. Studia Musica 52. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Ronkonen, Lyyli (1989) *Laps' Inkerin. Muistojen Inkeri Stalinin hirmuvallan alla*. Jyväskylä: Gummerus.
- Scott, James C. (1985) *Weapons of the Weak. Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven & London: Yale University Press.
- Scott, James C. (1990) *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven & London: Yale University Press.

- Sihvo, Jouko (2000) *Inkerin Kansan 60 kohtalon vuotta*. Helsinki: Tammi.
- Sihvo, Jouko (2015) Inkeriläisten kirkollinen elämä vuoden 1938 jälkeen. Teoksessa Jouko Sihvo ja Jyrki Paaskoski (toim.) *Inkerin kirkon neljä vuosisataa. Kansa, kulttuuri, identiteetti*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 265–339.
- Solšenitsyn, Aleksandr (1974) *Vankileirien saaristo 1918–1956. Taiteellisen tutkimuksen kokeilu*. Tukholma: Wahlström & Widstrand.
- Suni, Leo (1992) Inkeriläisen talonpoikaissluokan hävittämisen alkusoitto vuonna 1930. Teoksessa Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.) *Inkeri: Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 300–309.
- Suni, Leo (1995) Inkerin kova kohtalo. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.) *Itämerensuomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita*. Jyväskylä: Atena Kustannus, 213–230.
- Suni, Leo (2000) Inkerinsuomalaiset. Teoksessa Timo Vihavainen ja Irina Takala (toim.) *Yhtä suurta perhettä. Bolševikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920–1950-luvuilla*. Aleksanteri-instituutti. Saarijärvi: Gummerus, 77–95.
- Taina, Matti (2017) *Hyvästi Inkeri. Inkeriläisen Matti Pietarin Tainan perheen elämä Inkerissä ja Suomessa, Stalinin saappaan alla ja toisen maailmansodan jaloissa*. Helsinki: Books on Demand.
- Tamboukou, Maria (2015) Narrative Modalities of Power. Teoksessa Mona Livholts & Maria Tamboukou (toim.) *Discourse and Narrative Methods. Theoretical Departures, Analytical Strategies and Situated Writings*. London: Sage, 63–78.
- Westren, Michael (2012) *Nations in Exile. "The Punished Peoples" in Soviet Kazakhstan 1941–1961*. Dissertation (unpublished). University of Chicago.

Tutkimusaineistot

- Folkloristiikan ja uskontotieteen TKU-kokoelman Inkeri-aineisto Turun yliopistossa (TKU).
- Itä-Suomen yliopiston, entisen Joensuun yliopiston suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksen laitoksen inkerinsuomalaisten haastattelut 1990-luvulta (JoY).
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkiston Inkeri-kokoelman kirjeet 1930-luvulta ja haastattelut 1940-luvulta.
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston Anni Reuterin arkiston kirjeet 1930-luvulta ja haastattelut vuosilta 1967–2017.